

جایگاه طراحی صنعتی در برنامه ریزی فرهنگی

مهندس سحرانگه کارکینا

چکیده:

در نوشتار زیر پس از مقایسه شباهت های فرآیند طراحی و فرهنگ، تعاریف هر دو شاخه و روش های بررسی تعامل های میان آن دو در طی تاریخ مرور می شود. در ادامه بحث، امکان های تبیین طراحی صنعتی در برنامه ریزی فرهنگی مورد بررسی قرار می گیرد. هدف از نوشتار فوق شناسایی جایگاه راهبردی طراحی صنعتی در عرصه فرهنگ مادی و راهکار توسعه فرهنگی است. در خاتمه به مروری بر موانع تبیین راهبردهای فرهنگی در ایران پرداخته می شود.

واژه های کلیدی:

طراحی صنعتی، فرهنگ، توسعه فرهنگی و اقتصاد هنری

* عضو هیئت علمی گروه آموزشی طراحی صنعتی دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران

۱. درآمد: همانندی‌های طراحی صنعتی و فرهنگ

با یک نگاه می‌توان میان کنش طراحی^۱ به شیوه صنعتی آن و فرهنگ، تناظرهای فراوانی پیدا کرد. در ابتدا این تناظرها صرفاً در حوزه اثرگذاری است که خود را نشان می‌دهد: دیزاین - به مفهوم اخص کلمه - دنیای ما را شکل داده است؛ پهنه اثرگذاری فرهنگ نیز به گستره تمامی شئون اعتقادی و هویتی جامعه است. از طرفی حوزه بروز فرهنگ در رفتار فردی و اجتماعی جامعه هدف تعریف می‌شود و از طرف دیگر بر طراحی صنعتی نام طراحی رفتار گذاشته می‌شود و حتی فراتر از این طراحی صنعتی با عنوانی چون مهندسی فرهنگ بازتعریف می‌شود.

این همانندی‌ها صرفاً به حوزه اثرگذاری محدود نمی‌شود، بلکه اشتراکات عمیقی میان ریشه‌های طراحی صنعتی و فرهنگ قابل تعریف است:



نمودار شماره ۱. مقایسه مؤلفه‌های تاثیر گذار بر فرهنگ و طراحی صنعتی

۲. مروری بر تعاریف فرهنگ

تجربه علمی به بشر ثابت کرده است بدیهی ترین پرسش‌ها، دشوارترین و در عین حال حساس ترین پاسخ‌ها را به خود طلبیده است. یکی از آن چالش‌های به ظاهر ساده، طرح چیستی فرهنگ است. ما به دلایل بسیاری ناگزیر از طرح چنین پرسش‌هایی می‌باشیم، حداقل شاید به این سبب که طرح صحیح و به جای نظایر چنین مسائلی، اولین گام‌های پاسداری و نجات هویت ما را پی خواهد افکند.

در زبان پارسی «مفهوم فرهنگ [گویای] نوعی رقابت و مبارزه است. [فرآهنگ] کردن یعنی آهنگ و عزم پیروزی کردن...»^۲ معادل واژه فرهنگ در زبان‌های غربی Culture, Kultur, Cultura تبیین شده است که از گونه‌ای تکامل و فراگرد سخن به میان می‌آورد. شایان ذکر است جمعا حدود ۱۶۴ تعریف مستدل از فرهنگ به ثبت رسیده است که می‌توان آنها را به صورت زیر دسته بندی نمود^۳:

به مؤلفه‌های نمودار مزبور در ادامه نوشتار پرداخته خواهد شد. تفکر ایران امروز نیز درباب مقوله فرهنگ و صنعت کشور، دارای دغدغه‌های همسانی است؛ به همان نسبت که زنگ خطر تهاجم فرهنگی برای ما به صدا درآمده است، چالش‌هایی که گریبان ما را در فرآیند جهانی می‌فشارد نیز نمود بیشتری به خود گرفته است: خطر از بین رفتن صنایع بومی و بحران بیکاری ناشی از آن، مصرف‌گرایی و از بین رفتن فرهنگ تولید در اقشار مختلف جامعه و نظایر آن، چندی است که مشام مسئولان را آزرده است. در این میان سه پرسش اساسی بیش از پیش به نظر می‌رسد:

نسبت میان طراحی صنعتی و فرهنگ ملی چگونه قابل تعریف است؟

تبیین این ارتباط چه گرهی را از معضلات صنعت و فرهنگ کشور می‌گشاید؟

راهکارهای عملی طراحی صنعتی برای انسجام فرهنگ ملی چیست؟

ابتدا مروری بر تعاریف دو رشته و سیر تکامل آن دو می‌پردازیم.

ویژگی تعریف	گروه تعریف
تکیه بر عناصر سازه ای (Factorial) فرهنگ	تعاریف توصیفی
تکیه بر میراث اجتماعی یا سنت (Tradition)	تعاریف تاریخی
تکیه بر قانون (Rule) یا روش (Way)	تعاریف هنجاری
الف) تاکید بر فرهنگ به مانند وسیله انطباق با محیط ب) تاکید بر انتقال فرهنگ از راه آموزش ج) تکیه بر رفتار و عادت	تعاریف روان شناسی
تکیه بر مکانیسم الگوسازی یا سازمان فرهنگ	تعاریف ساختاری
الف) فرهنگ همچون یک فرآورده یا ساخته ب) تاکید بر ایده ها ج) تاکید بر نمادها	تعاریف تکوینی

نمودار ۲. دسته بندی تعاریف فرهنگ با ذکر ویژگی های تعریف

در ادامه از بین دسته بندی های فوق نمونه تعاریفی که در ادامه بحث ما را یاری کند، آورده می شود:

مصادیق کاربردی	نمونه تعاریف	دیدگاه های موجود درباره فرهنگ
سنت ها و مناسک مذهبی	فرهنگ تجلی فرایزیدی بر روی زمین است ^۲ رسوم و آیین باید که آینه دار احکام الهی باشد	رویکرد دینی
رواداری، مردمسالاری	برآیند الگوهای اندیشه ای- رفتاری که از طریق نهاد خانواده در ذهن کودک تثبیت شده و در دوران بلوغ از طریق تعامل های اجتماعی به منصف ظهور می آید ^۵	رویکرد روان شناسی
فرهنگ مصرفی	مجموعه نمادها و رفتارهایی که رابطه میان تولید کننده و مصرف کننده را تثبیت می کند و به آن هویت می بخشد ^۶	دیدگاه جامعه شناسی صنعتی
محصولات فرهنگی، طراحی رفتار	گونه ای کنش یا فرآورده هنری که قابلیت عرضه و تکثیر را داشته و وارد چرخه اقتصادی جامعه می گردد ^۷	دیدگاه هنرهای کاربردی
فرهنگ صرفه جویی، فرهنگ شهرنشینی	رفتاری که از طریق عرف به صورت الگوی برخورد فرد با جامعه، نظام اعتقادی و محیط زیست در او تبیین شده، در جامعه بسط می یابد و تثبیت می شود. ^۸	دیدگاه رفتارگرایی
هویت فرهنگی	مشخصه ویژه انسان هوشمند و عامل تمایز هویت ملی - منطقه ای بشر که از طریق تاثیر گذاری بر محیط زیست فیزیکی نمود خود را تعریف می کند. ^۹	رویکرد انسان شناسی

نمودار شماره ۲. مقایسه تعاریف فرهنگ و کاربردهای آن

به نظر می‌رسد بیشتر تعاریف انجام شده در مورد فرهنگ لااقل در چند نکته با هم دارای اشتراک میانی هستند :

انجمن طراحان صنعتی ایالات متحده امریکا طراحی صنعتی را چنین تعریف می‌کند :

الف : فرهنگ پدیده‌ای چند بعدی است که عوامل بنیادینی از قبیل دین، هنر و عوامل جغرافیایی در شکل‌گیری آن تاثیر مستقیم دارند.

(طراحی صنعتی خدمات حرفه‌ای را در زمینه خلق و توسعه مفاهیم و ویژگی‌هایی عرضه می‌کند که کارکرد، ارزش و جلوه‌ی ظاهری محصولات و سیستم‌ها را تغییر می‌دهد؛ هدف از این تغییر سود دوطرفه کاربر و تولید کننده است.)^{۱۰} معاضدت منحصر به فرد طراح صنعتی تاکید خود را بر روی جنبه‌هایی از کالا یا سیستم تولید قرار می‌دهد که در تماس مستقیم با ویژگی‌های انسانی، نیازها و یا علائق او قرار دارد. چنین همیاری نیازمند درک تخصصی حوزه‌های دیداری، بساوایی، ایمنی و رفاه با محوریت کاربر است. آموزش و تجربه در تخمین و ارزیابی عوامل روان‌شناسی، فیزیولوژیک و شاخص‌های اجتماعی تاثیرگذار و قابل درک برای کاربر، از منابع حیاتی طراحی صنعتی است. در ادامه نمونه‌ای از دسته‌بندی تعاریف مربوطه در نمودار ص بعد آورده می‌شود.

ب: بروز و نمود اجتماعی فرهنگ، مهم‌ترین مؤلفه آن و جزئی تفکیک‌ناپذیر از فرهنگ می‌باشد و با حذف آن ماهیتی برای فرهنگ باقی نخواهد ماند.

ج: وجه‌میزه انسان از سایر جانداران و نیز انسان‌ها از همدیگر، تبیین‌پذیری فرهنگ در زندگی انسانی و چگونگی اعمال آن است. رفتار فرهنگی در برابر رفتار طبیعی - غریزی تعریف می‌شود.

د: با وجود آموزش پذیر بودن پدیده فرهنگ، سازواره آن به صورت غیر مستقیم و نیمه آگاهانه تاثیر خود را اعمال می‌کند.

ریشه‌های طراحی صنعتی - یعنی جدایی فرآیند طراحی از ساخت و تولید - در اواخر قرون وسطی به بعد شکل گرفت، اما طراحی صنعتی به مفهوم «: فرآیندی جدا شده از ابزار تولید متشکل از ابتکار، ابداع و توصیف که ترکیب‌نهایی عوامل مساعد یا اغلب متضاد را در قالبی سه بعدی جای می‌دهد و ابزار ماشینی موجودیت مادی اش را بارها و بارها تولید می‌کند»^{۱۱} «با انقلاب صنعتی بریتانیا معنا یافت و در قرن بیستم به صورت حرفه‌ای متولد شد؛ با این حال همانطور که در نمودار شماره ۴ مشاهده می‌شود، حتی در قرن بیستم نیز این رشته تعاریف بسیار متنوعی را بر خود پذیرفته است - جدیدترین گرایش آن با نام مهندسی فرهنگ از سال ۲۰۰۰ میلادی در ایالات متحده آغاز به کار نموده و چهره شاخص آن فردی مصری تبار با نام کریم رشید است.

علت را باید در تنوع مفاهیمی جست که واژه طراحی^{۱۲} نسبت به خود پذیرفته است. و مراحل تکامل خود را از حد طراحی ساده اشیاء تا تعیین فرهنگ مادی جامعه پشت سر گذاشته است. این حکم جنجالی که: «فرآیند طراحی صنعتی دیگر منحصر به طراحی اشیاء یا موضوعات از پیش تعیین شده نمی‌پردازد» باعث تحولات بسیاری در طراحی صنعتی گشت که به زایش رویکرد سیستماتیک و فرهنگی منجر شد.

۳. مروری بر تعاریف طراحی صنعتی

طراحی صنعتی به مثابه یک گرایش بینارشته‌ای با وجود عمر کوتاه خود، تعاریف بسیاری را به خود پذیرفته است. علت این تنوع را باید در تلقی‌های گوناگونی جست که در دوره‌های مختلف و حتی به طور همزمان از طراحی صنعتی ایجاد شده است. و این خود ناشی از گستردگی حوزه عمل و اعتبار و اهمیت دارد که این رشته در مدت کم به دست آورده است.

دانشنامه بریتانیکا، در تعریف خود از طراحی صنعتی چنین می‌آورد {طراحی محصولات تولید شده در مقیاس وسیع برای تولید انبوه. (طراحی چنان محصولات اولی به معنی برنامه ریزی ساختار، عملیات و ظاهر آنها است و در درجه دوم برنامه ریزی آنها برای هماهنگی با تولید مؤثر، توزیع و فرآیندهای فروش است ... طراحی صنعتی نیرویی رو به رشد است که بر اقتصاد جهانی، سلائق و علائق شخصی مصرف‌کننده، هنرها، مهندسی و حتی آموزش نفوذ کرده است و البته از حوزه‌های فوق هم تاثیر پذیرفته است ...}

رویکردهای طراحی صنعتی	مونه تعاریف	گرایش های حرفه ای طراحی صنعتی
رویکرد مهندسی - محور	گردآوری و پالایش مفاهیم، ایده ها و یا روش هایی که قابلیت تولید انبوه و تلفیق با فن آوری موجود را داشته باشد، و در قالب کالای مصرفی یا نظام متناسب با خود در جامعه عرضه شود. ^{۱۲}	مهندسی طراحی صنعتی طراحی مهندسی مهندسی محصول
رویکرد هنر-محور	آفرینش اثر یا تولید مادی هنر در جهتی که بتواند در سطح جامعه کارکرد عملی یا کاربردی زیبایی شناختی را پوشش داده و روابط تولید انبوه و بازار را بر خود بپذیرد. ^{۱۴}	زیبایی شناسی صنعتی فرم شناسی صنعتی گرافیک ابعادی
دیدگاه عملکردی - اجتماعی	ایجاد ارتباط و نوآوری میان تولید کننده و مصرف کننده از طریق برآورد، شناسایی و یا ایجاد نیاز های ملموس یا خواسته های بالقوه برای مصرف کننده و تامین آن در قالب فرآورده صنعتی .	طراحی مفهومی پژوهش های طراحی طراحی نوآوری
رویکرد اقتصادی	تدوین راهبردها یا راهکارهایی که درعین تبدیل اندوخته به سرمایه مولد، در نظام رقابت آزاد و چالش های عرضه و تقاضا دارای پایداری لازم بوده و برای کارفرما ارزش افزوده بیاورد.	طراحی هویت سازمانی برنامه ریزی محصول استراتژی محصول طراحی راهبردی
دیدگاه سیستماتیک	شکل دهی به نظام متعامل و سلسله مراتبی از روش ها و یا نمودهای اجرایی برای تبیین و تکثیر کلتی که در قالب بستار معنایی یا فیزیکی عرضه می گردد.	طراحی اینترفیس طراحی رایانه-محور طراحی سیستم های مفهومی
رویکرد فرهنگی	طراحی و اجرای راهکارهایی که راهبردهای کلان فرهنگی را به فرهنگ مادی جامعه تبدیل نماید. ^{۱۵}	طراحی آوانگارد مهندسی فرهنگ

نمودار شماره ۴. جدول مقایسه ای دیدگاه های فرهنگی

۴. تعامل میان طراحی صنعتی و فرهنگ در تاریخ؛

ناهمواری های پژوهش

دانشگاهی و یا حتی صنفی کاهش می یابد که محقق باید، به شدت از آن پرهیز داشته باشد.

۲. عدم آشنایی با حوزه های تعامل بینارشته ای: از نتایج بینش جدید در روش تحقیق، به رسمیت افق معنایی درمورد پدیده مورد تحقیق است. به این معنی که پدیده مورد بررسی از چند زاویه علمی به صورت همزمان مورد بررسی قرار گرفته و ماهیت آن به هیچوجه به یکی از حوزه های علم یا تحلیل فروکاسته نمی شود، برای مثال اگر نمودار کنش ارتباطی رومن یا کوبسن را در تعریف هنر به کار گیریم^{۱۶}، مشاهده می شود که معمولا بررسی زمینه را با نظام واژگان جامعه شناسی و اقتصاد سیاسی آغاز کرده بی آنکه دستاورد را لزوما به حوزه های یاد شده منحصر کنند با بررسی رمزگان هنری را به نقد مکاتب و ژانر های هنری ارجاع می دهند بی آنکه تعریف هنر را صرفا در تبیین سبک هنری بشمارند. عملا مشاهده می شود که تعریف پدیده ای مثل هنر نه از یک مکتب بلکه با شش زاویه دید متفاوت امکان پذیر است.

گرچه تا کنون به صورت غیر مستقیم پژوهش هایی چند در این رابطه صورت گرفته است، ولی دشواری هایی از نظر تحقیق فراروی قرار می گیرد که امکان گشایش چنین بابی را در کشور لااقل تا کنون میسر نساخته است. می توان دلایل را به صورت زیر دسته بندی کرد:

۱. دشواری در تبیین سنت پژوهش: بسیاری از تحقیقات در این باب به غلط و آن هم صرفا از سوی محققان داخلی در دسته پژوهش های جامعه شناسی یا اقتصاد و یا علوم سیاسی دسته بندی می شود. اشکال کار از آنجا برمی خیزد که پدیده مورد تحقیق هرچند نوین است، ولی سنت پژوهش خود را لزوما همراه با خود به جامعه آکادمیک معرفی نکرده است و از این رو خلاقیت های انجام شده در نقد پژوهش ها صرفا به نوعی مجادله



نمودار ۵: بررسی سویه های تعریف هنر بر مبنای نظریه کنش ارتباطی رومن یاکوبسن

توجه به چنین افقی است که می تواند محقق را در یافتن جهت پژوهش و ردیابی سنت و مکاتب تحقیق در امر مورد نظر یاری کند و او را از هرگونه پیش داوری دور نگه دارد.

۵. جایگاه طراحی صنعتی در فرآیند توسعه فرهنگی

حتی اگر در پذیرش طراحی صنعتی به مثابه راهبرد آفرین فرهنگ مادی برای خود جای پرسش را باز گذاشته باشیم، در تقسیم بندی فرهنگ به دو بعد مادی و معنوی تردیدی به خود راه نمی دهیم؛ لذا ناگزیر از پذیرش این نکته هستیم که فرهنگ و فناوری تاثیرات ژرفی را بر روی هم اعمال می کنند. واضح است که چنین پیش فرضی به معنای پذیرش تکنوپولی یا تسلیم فرهنگ به تکنولوژی نمی باشد. با این حال می توان در طول تاریخ نقاط عطفی را شناسایی کرد که در آن تحول مفهومی در فرهنگ یا فناوری به ظهور دوران جدیدی انجامیده است.

حوزه اجرایی Cultural Practices	راهکارهای فرهنگی Cultural Tactics	راهبرد های فرهنگی Cultural Strategies
-----------------------------------	--------------------------------------	--

رسانه های ارتباط جمعی	فرآیند طراحی	تخصص های علوم انسانی در مقام طراحی راهبردهای فرهنگ معنوی
-----------------------	---------------------	--

فرهنگ شناسی

ژئوپولتیک فرهنگی و علوم سیاسی

طراحی صنعتی در مقام طراحی راهبرد

طراحی صنعتی در مقام تبدیل
راهبرد به راهکار ملموس

نمودار ۶: برآورد زمینه های توسعه فرهنگی در مقابل با تخصص های مربوطه

در حوزه های نوین توسعه فرهنگی زمینه های عمل به صورت زیر طبقه بندی می شود :

الف) حوزه تدوین راهبردهای فرهنگی

با توجه به گونه های مختلف فرهنگ (مادی و معنوی) می توان حوزه های عمل متفاوتی را استخراج کرد، سیاست-گزاری های کلان فرهنگی با توجه به اصولی مانند ژئوپولیتیک فرهنگی، اصل چندفرهنگی^{۱۷}، فرهنگ ملی و نظایر آن تدوین می شود که تخصص های بسیاری از جمله رشته فرهنگ شناسی، علوم انسانی و سیاسی در تدوین راهبردهای آن دخالت دارند. در حوزه فرهنگ مادی، اختصاصا نقشی که برای طراحی صنعتی در نظر گرفته می شود حائز اهمیت بسیاری است. از آنجا و از سرمایه فرهنگی دارای اهمیت غیر قابل انکاری در حوزه برنامه ریزی و اقتصاد گشته است، لذا طراحی صنعتی به مثابه آفریننده راهبرد فرهنگ مادی بسیار مورد توجه واقع شده است.

ب) مهندسی فرهنگ:

در اکثر موارد، حتی ممالک جهان سوم نیز می توانند کمابیش به کمک متخصصان علوم انسانی، لااقل در حوزه فرهنگ معنوی راهبردهای کلان را برآورد و تعیین نمایند، اما چالش اصلی هنگامی رخ می دهد که قرار باشد راهبردهای فرهنگی به راهکارهای اجرایی تبدیل شود. کنش مهندسی فرهنگ در اینجا است که معنا می یابد. در ایالات متحده مهندسی فرهنگ، به عنوان جدیدترین گرایش طراحی صنعتی به رسمیت شناخته شده و اتفاقا چهره شاخص این زمینه، فردی مصری تبار به نام کریم رشید است که به عنوان استراتژیست فرهنگ ایالات متحده معرفی شده است.

ج) حوزه اجرایی فرهنگ:

در این حوزه تمامی تخصص های هنر به کار گرفته می شوند تا محصولی فرهنگی به بازار مصرف عرضه شود. هنگامی که اثر هنری در آتلیه ساخته می شود یا نوشته می شود، تا زمانی که در خانه است یا شنونده ای نیافته است، به خودی خود به کنش فرهنگی نمی رسد. ولی زمانی که به بیرون آورده شود، در معرض دید قرار گیرد، دارای وجه فرهنگی می شود. نمی توان فرهنگ را جدا از جامعه تعریف نمود. تکثیر وجه اجتماعی هنر، نقطه اتصال میان فرآیند دیزاین (بخصوص طراحی صنعتی) و هنر است. فرآیند طراحی ابزاری است که هنر را به جلوه اجتماعی می آرید و هدفش نشان دادن جلوه اجتماعی به هنر است.

۶. پی گفتار: جستاری بر دشواری های پیش روی راهبردهای فرهنگی در ایران

از مجموع عواملی که در طول مقاله ذکر برخی از آنها به میان آمد می توان به موارد زیر به عنوان موانع توسعه فرهنگ مادی در ایران اشاره کرد.

۱. وجود کنش تجویزی نسبت به هنر و نمودهای فرهنگ ایرانی:

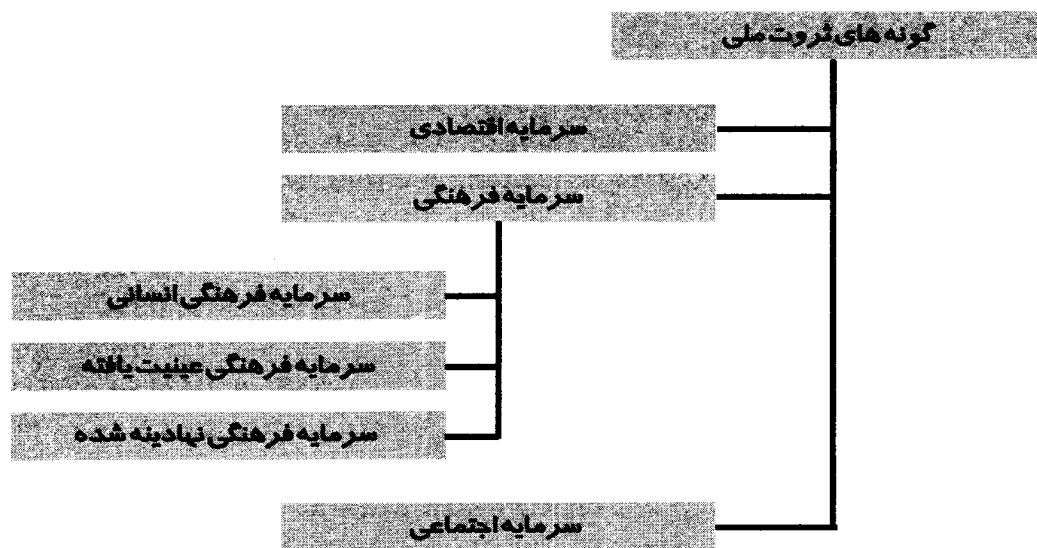
متاسفانه تاکنون خردجمعی در حوزه سیاستگزاری فرهنگی نتوانسته است میان تکنیک های فرهنگی و استراتژی پشت سر آن به تفکیک و تمایز کارآمد دست یابد. متاسفانه با کم رنگ شدن مرزهای اطلاعاتی، اقتصادی، امکان حذف مصادیق فرهنگ بیگانه برای ما کاهش می یابد در نتیجه لزوم ارائه بدیل کارآمد فرهنگی بیشتر حس می شود.

۲. برخورد مقطعی و فقدان نظام معنایی:

گاهی احساس کرده ایم که مثلا تخته کلید کامپیوتر خط فارسی را زیر سوال برده است، یا مثلا غذای Fast Food یا میکروفر بنیان خانواده سنتی و هویت مند را به چالش کشیده است. یا که سرویس چینی تولید شده توسط کارخانه های خودی با فرهنگ ما همخوانی ندارد. اما هنوز لزوم طراحی استانداردهای فرهنگی و تطبیق آن با شرایط زندگی خود حس نشده است.

۳. عدم توجه به خصلت سرمایه ای فرهنگ:

متاسفانه از میان اقسام سرمایه هایی چون سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی و سرمایه اجتماعی تنها سرمایه اقتصادی و چرخه روابط آن برای جهان سوم شناخته شده است. و به خصوص از محوری چون سرمایه فرهنگی غافل مانده ایم.



حساسیت سرمایه فرهنگی از این جهت است که :

الف (به سرعت قابل تبدیل به سرمایه اجتماعی و سرمایه اقتصادی است . ماهواره و اینترنت با خود فرهنگ هایی را وارد کرده است که در مناسبت های اجتماعی ما رسوخ کرده است، و ضربه پذیری ملی را بالا برده است .
 ب (بازیابی و احیا مجدد سرمایه فرهنگی دشوار تر است . هزینه فرارمغزها از کشورهای در حال توسعه بسیار بالاتر از جنگ هایی است که از ناحیه قطب های صنعتی به آنها تحمیل شده است.

ع. عدم شناخت نسبت به راهکارهای مهندسی فرهنگ :

حوزه طراحی صنعتی با وجود استعداد های بسیاری که در خود پرورش داده است، هنوز در سطوح سیاستگزاری کلان کشور آنطور که باید وارد نشده است. که صرفاً بخشی از این وضعیت حاصل نبود شناخت کافی در سطح مسئولان کشور از توانش های این رشته تحصیلی است .
 و حکایت همچنان باقی است ...

پی نوشت ها:

1. Design

۲. رهبانی، مرتضی: فرهنگ شرق و غرب، نشر نی: تهران، ۱۳۷۹.

۳. برای مشاهده نمونه تعاریف به منابع زیر رجوع شود:

آشوری، داریوش: تعریف ها و مفهوم فرهنگ، نشر آگه: تهران، ۱۳۸۰.

A.L. Kroeber & Clyde Kluckhohn: Culture, a Critical Review of Concepts & Definitions, Vintage Books: New York, 1952.

۴. نقل از دکتر رضا داوری اردکانی در همایش شهرسازی ایران، ۱۳۷۵.

۵. مان، نرمان ل. اصول روانشناسی، ترجمه محمود صناعی، شرکت سهامی نشر اندیشه، ۱۳۵۷.

6. Zukin, Sharon (1996): The culture of Cities. New York: John Wily & Sons Ltd.

۷. جهت مطالعه بیشتر در باب رویکرد فوق نگاه کنید به: محمدی، مجید، جامعه شناسی و اقتصاد فرهنگ در ایران امروز، چاپ اول، نشر قطره، ۱۳۷۷.

۸. آگ برن و نیمکوف، زمینه جامعه شناسی، ترجمه امیرحسین آریانپور، تهران، انتشارات دهخدا، ۱۳۴۲.

جهت مطالعه رویکردهای جدیدتر مراجعه کنید به: گیدنز، آنتونی، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی، ۱۳۷۸. شابان ذکر است حوزه مطلوب رفتارگرایی در این مقاله فراتر از زمینه روانشناسی آن در نظر گرفته شده و معطوف به رویکردهایی نظیر مهندسی کنترل اجتماعی بوده است.

۹. بییتس، دانیل و فرد پلاگ، انسان شناسی فرهنگی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی، ۱۳۷۵.

10 - Industrial Design Society of America; Definition of Industrial Design; www.idsa.org; 2001

12 - Design

13 - Roos:berg, N: Product Design, Fundamentals & Methods. John Wily & Sons Ltd: New York, 1995

14 - Royal College of Art Bulletin: London, 2002.

17. Multiculturalism

منابع و مأخذ:

آشوری، داریوش: تعریف ها و مفهوم فرهنگ، نشر آگه: تهران، ۱۳۸۰.

آگ برن، ویلیام اف و میر نیمکف: زمینه جامعه شناسی باقتباس: امیرحسین آریان پور، انتشارات دهخدا: تهران، ۱۳۴۲.

بورودو، پیر: سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی، سرمایه اجتماعی، مترجم: برادری، نشریه اینترنتی اخبار روز:

www.iran-chabar.de آلمان، ۲۰۰۲

بییتس، دانیل و فرد پلاگ: انسان شناسی فرهنگی، مترجم: محسن ثلاثی، انتشارات علمی: تهران، ۱۳۷۵.

پهلوان، چنگیز: فرهنگ شناسی، نشر قطره: تهران، ۱۳۷۸.

پسی، آرنولد: تکنولوژی و فرهنگ، ترجمه بهرام شالگونی، چاپ دوم، نشر مرکز، ۱۳۷۴.

دورانت، ویل: تاریخ تمدن جهان، جلد ۸، عصر لویی چهاردهم، شرکت انتشارات علمی: تهران، ۱۳۷۹.

رحیمی، مصطفی: عبور از فرهنگ بازرگانی، نشر فکر روز: تهران، ۱۳۷۴.

صحفی، سید محمد: ژئوپلیتیک فرهنگی و مساله امنیت ملی نشر شمس تهران، ۱۳۸۰.

کارکیا، فرزانه، رنگ، نوآوری، بهره وری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.

مان، نرمان ل. اصول روانشناسی، ترجمه محمود صناعی، شرکت سهامی اندیشه: تهران، ۱۳۴۲.

مولر، هانس پیتر: مبادی جامعه شناسی فرهنگ پیر بوردیو، مترجم: ا. برادری، نشریه اینترنتی اخبار روز:

www.iran-chabar.de آلمان، ۲۰۰۲-۲۰۰۲-۰۱

نهری، جواهر لعل: نگاهی به تاریخ جهان (۳ جلد)، ترجمه محمود تفضلی، انتشارات امیرکبیر: تهران، ۱۳۶۸.

هسکت، جان: طراحی صنعتی، ترجمه غلامرضا رضایی نصیر، چاپ اول، انتشارات سمت، ۱۳۷۶.

Britannica Encyclopedia Deluxe Edition, 2002, CD Version

Cummings, Neil, Value of things, Berlin, Birkhauser, 2000.

Kroeber A.L. & Clyde Kluckhohn: Culture, a Critical Review of Concepts & Definitions, Vintage Books:

New York, 1952.

Microsoft Encyclopedia Deluxe Edition, 2001. CD Version

Rashid, Karim: Old School & New school in Industrial Design, www.karimrashid.com

Industrial Design Society of America; Definition of Industrial Design; www.idsa.org

www.ibiblio.com French Public Library & Archive

Zukin, Sharon (1996): The culture of Cities. New York: John Wily & Sons Ltd.-*